

GYÚRÓSI PÁL

Az 1918-as szlovák államfordulat megítélése a szlovák politikai elit körében 1928-ban

1918 jelentősen átalakította Kelet-Közép-Európa politikai térképét. Rendszerváltások sora formálta a régió történelmét, a térség meghatározó birodalmi megszüntek, ill. átalakultak, miközben új államok jelentek meg. Csehszlovákia megalakulásában is döntő fontossággal bírt a háború utolsó éve. Jelen tanulmányban azt kívánom bemutatni, hogy a szlovák politikai elit egyes tagjai hogyan vélekedtek az 1918-as eseményekről 1928-ban, milyen jelentősebb narratívák léteztek az államfordulat leírására, ill. hogyan próbálták ezt felhasználni a saját politikai pályájukban. A kiválasztott politikusok (Vavro Šrobár, Milan Hodža, Vojtech Tuka),¹ bár különböző időszakokban, de mindannyian kiemelkedő szerepet töltöttek be Szlovákia történelmében.

A Csehszlovák Köztársaság létrejöttének 10. évfordulója lehetőséget adott arra, hogy a – még mindig – szubjektív visszaemlékezésekben és értékelésekben már megjelenjen az összefoglalás és értékelés szándéka. Emellett az 1928-ban megjelent publicisztikai művek jól kifejezték a Köztársaság meghatározó gondolatait, főbb politikai narratíváit.

1918 – a fordulat éve

A közös csehszlovák állam létrehozásának igénye a 19. század közepéig, többek között František Palacký cseh történész munkásságáig vezethető vissza, aki a Monarchián belül kívánatosnak tartotta a csehek és szlovákok lakta területek egyesítését.² A gyakorlati megvalósítás lehetőségét a Nagy Háború hozta el, amikor a cseh és a szlovák emigráció, ill. a hazai mozgalmak egy része a független és közös állam létrehozását tűzte ki célul. Ebben az első fontos mérföldkő a világháború alatt az 1915-ös clevelandi egyezmény volt, amelyben az Egyesült Államokban működő

---

¹ Vavro Šrobár (1867–1950) a szlovák nemzeti mozgalom ismert tagja volt, 1918 novemberében megalakította az ideiglenes szlovák kormányt, majd ugyanebben a hónapban a csehszlovák kormány tagjaként megbízatást kapott a „teljhatalmú szlovák minisztérium megalakítására”. Milan Hodža (1878–1944) politikai pályafutását a dualizmus-kori magyar országgyűlésben kezdte, majd több minisztériumot is vezetett a Csehszlovák Köztársaság kormányaiban, mint a csehszlovák Agrárpárt egyik legjelentősebb szlovák politikusa. 1935 és 1938 között Csehszlovákia miniszterelnöke volt a korszak egyetlen szlovák kormányfőjeként. Vojtech Tuka (1880–1946) az 1939-ben létrejött Szlovák Állam miniszterelnöke volt 1939 és 1944 között. Háborús bűnösként elítélték, majd 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

² Benedek Gábor: Történelem és politika Palacký életművében. In: Palacký, František: A huszitizmus története. Fejezetek a cseh nemzet történetéből. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1984. 673–691.

Szlovák Liga megállapodást kötött a különféle cseh szervezeteket tömörítő Cseh Nemzeti Szövetséggel, hogy létrehozzák a két nemzet államszövetségét.³

A clevelandi egyezmény mellett az 1918. május 30-ai pittsburgh-i egységokmány jelentette a jövőbeli közös állam másik fontos előzménydokumentumát. A politikai képviseletet és szervezőmunkát a Csehszlovák Nemzeti Tanács látta el, amelyben szintén volt szlovák képviselet (Milan Rastislav Štefánik). Az elszakadás pártján álló szlovák politikai élet első hazai megnyilvánulása az 1918. május 1-jei liptó-szentmiklósi nyilatkozat volt. A szociális követeléseket, a háború azonnali befejezését és a demokratikus jogok biztosítását kívánó dokumentumban megjelent a „csehszlovák törzs magyarországi ágának” önrendelkezési jogára való kitétel is. Ugyanebben az évben a szlovák politikai élet jelentősebb képviselőinek május 24-ei gyűlésén határozatot hoztak, hogy szakítanak Magyarországgal és célul tűzték ki a csehekkel közös, önálló állam megalakítását. A következő jelentősebb közjogi esemény Ferdiš Juriga szlovák nemzetiségű magyarországi parlamenti képviselő október 19-ei országgházi felszólalása volt, amelyben kijelentette, hogy a szlovákok „kiválnak a Szent István-i korona kötelékéből”.⁴

Csehszlovákia megalakulása szempontjából a legfontosabb dátum 1918. október 28., amikor a bécsi fegyverszünet-kérés hírére összegyűlt cseh lakosság előtt a prágai Nemzeti Bizottság otthon maradt képviselői⁵ kikiáltottak Csehszlovákia megalakulását. Az öt aláíró – „október 28-a férfiai” – között megjelent Vavro Šrobár is, aki a közös csehszlovák állam szlovák felét reprezentálta.⁶

Juriga parlamenti felszólalása után a következő, kifejezetten szlovák szempontból jelentős közjogi lépés az október 30-i turócszentmártoni deklaráció volt. A Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott dokumentum az önrendelkezési jogra hivatkozva állt ki a csehekkel közösen létrehozandó állam mellett. A deklaráció⁷ szerint Magyarország határain belül csakis a Szlovák Nemzeti Tanács jogosult képviselni az egységes cseh-szlovák nemzet szlovák ágát. A nyilatkozat a népek önrendelkezésére hivatkozva kéri a teljes függetlenséget, a jövőre nézve pedig kéri az azonnali békekötést, ill. a nemzetközi jog által biztosítható hosszú távú békét.

³ Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 105–106.

⁴ Palotás, i. m. 113–114.

⁵ A prágai Nemzeti Bizottság képviselői és az emigrációs központ, a Csehszlovák Nemzeti Tanács nevében eljáró Edvard Beneš éppen tárgyalásokat folytattak Genfben a két hatalmi központ egymáshoz való viszonyának megállapításáról.

⁶ Palotás, i. m. 113.

⁷ Bencsik Péter: Csehszlovákia története dokumentumokban. Budapest, Napvilág Kiadó, 2016. 57–59. (A szlovák nemzet deklarációja [ún. mártoni deklaráció])

Fontos megjegyezni, hogy a deklaráció elfogadásakor a résztvevők nem tudtak az október 28-i prágai eseményekről. Ez csak október 30-án este, Milan Hodža megérkezésével változott, aki közölte, hogy Prágában kikiáltottak a csehszlovák államot.⁸ Ekkor két ponton módosítottak a nap folyamán elfogadott szövegen: lemondtak a békekonferencián az önálló szlovák képviseltről, ill. a szöveg egy részét hozzáigazították Csehszlovákia prágai létrehozásának tényéhez. A már elfogadott szöveg megváltoztatásának megítélése eltérő, a prágai eseményekhez való igazításban többen a szlovák önrendelkezés feladását látják.⁹

Csehszlovákia megalakítása ugyanakkor – különösen a Magyarországhoz tartozó részekén – nem ment zökkenőmentesen. Az 1918. november 13-án aláírt belgrádi konvenció nem rendelkezett az északi területekről. A szlovákok lakta területeket fegyveresen kellett elfoglalnia Prágának, miközben tárgyalások is folytak a magyar kormány és a csehszlovák kormány képviselte (Milan Hodža) között.

Az államfordulat néppárti megítélése Vojtech Tuka „Vacuum iuris” című cikke alapján

Az 1918-as politikai rendszerváltást bemutató első mű a néppárti Vojtech Tuka által írt cikk. Az elhelyezést az időbeli megjelenés indokolja, mivel Tuka rövid írása a tizedik évforduló évének első napján, azaz 1928. január 1-jén jelent meg. A cikk a *Slovak* című politikai lapban látott napvilágot, amely a Szlovák Néppárthoz volt köthető. Az első oldalon megjelent véleménycikk nemcsak a néppárti Tuka álláspontját tükrözte, hanem az egész formációét. A két világháború közötti időszakban a Néppárt legfontosabb követelése a szlovák országrésznek járó autonómia volt, amelyet részben a fentebb bemutatott előzménydokumentumokra (clelandi egyezmény, pittsburghi egységokmány), ill. a mártoni deklarációra alapoztak. A Néppárt 1927-ben lépett be Antonín Švehla harmadik kormányába, amelyet a cikk megjelenését követő belpolitikai csatározások miatt hagyott el 1929-ben.

Tuka a cikkében nemcsak egyszerűen – politikai vagy gazdasági okokból – nagyobb önállóságot követelt Szlovákiának, hanem kétségbe vonta a mártoni deklaráció jövőbeli érvényességét, amellyel tulajdonképpen megkérdőjelezte a közös csehszlovák állam létét is. Ezt arra a titkos kiegészítésre alapozta, amely állítólag a mártoni deklaráció záradéka volt, amelynek értelmében a közös állam csupán egy tíz éves időszakra szólt volna.¹⁰ Eszerint 1928. október 31-én – tehát a tíz éves évforduló

---

⁸ Kováč, Dušan: Szlovákia története. Pozsony, Kalligram, 2011, 194–195.

⁹ Lásd: Palotás, i. m. 114. ill. Kováč, i. m. 195.

¹⁰ Itt kap jelentőséget Hodža október 30-ai esti érkezése és a deklaráció átírása, hiszen a változtatás ténye ismert volt, így a feltételezett záradék eltüntetése akár hiteles politikai érvként is működhetett.

utáni napon – Csehszlovákia szlovák részében rendkívüli állapot, ún. „vacuum iuris” lesz, megszűnik a cseh uralom közjogi alapja.¹¹ Tuka szerint ezt a „törvényüres” állapotot, csakis „a szlovák nemzet önrendelkezési jogának megvalósulása” szüntetheti meg. A cikk szerint a szlovák nemzetnek lehetősége és joga van arra, hogy ismét részt vegyen „a köztársaság másik feléhez való viszony kialakításában”.¹² A szöveg ugyanakkor nem tér ki arra, hogy az önrendelkezési jog a teljes önállóságot vagy a köztársaságon belüli autonómiát jelenti.

Csehszlovákia megalakulásában Tuka cikke – ill. a Néppárt felfogása – szerint nagy szerepe volt a mártoni deklarációnak. Ebből a szempontból az 1918. október 28-ai prágai, ill. a külső és belső ellenállás más fontos eseményei és megállapodásai is a háttérbe szorultak. A szlovák önállóság, majd a köztársasághoz való csatlakozás a Turócszentmártonban összegyűlt Szlovák Nemzeti Tanács érdeme és döntése volt, amit csak az adott politikai szükséghelyzet magyaráz. A párt érvelésében a deklaráció által kihirdetett politikai rendszerváltás nem feltétlenül lezárt esemény, különösen a csehekhez való viszony szorul felülvizsgálatra. A Néppárt számára a szlovák politikai rendszerváltás központi eseménye a turócszentmártoni deklaráció Szlovák Nemzeti Tanács általi elfogadása volt. Ennek a dokumentumnak a részleges megváltoztatása jelenthette volna az önálló Szlovákia jövőjének megalapozását.

A tizedik évfordulóra készített cikk rövidtávú következményei jelentősek voltak. Tuka börtönbe került (bár hivatalosan nem emiatt, hanem a Magyarország érdekében történő kémkedés miatt), miközben a Néppárt elhagyta a kormányt. Ugyanakkor hosszabb távon a párt népszerűsége nem változott érdemben, mint ahogy viszonylag állandónak volt mondható a teljes korszakban: 1925-ben 23, 1929-ben 19, 1935-ben pedig 22 mandátumot szerzett a választásokon. Bár 1925-ben a Néppárt bizonyult a legerősebb pártnak Szlovákiában, ugyanakkor 1935-ben az Autonomista Blokkban induló párt csupán a szlovákiai szavazatok 30%-át gyűjtötte össze, miközben a centrista pártok 36%-ot szereztek.¹³ Tuka írásának következményeit (a kormány elhagyása) látva feltételezhető, hogy a cikk célja éppen az volt, hogy a Néppárt lépéskényszerbe hozza a kormányt az autonómia erélyesebb követelésével, mert a kormányban való részvétel eredményei nem elégítették ki a pártot.

---

¹¹ Bencsik, i. m. 114.

¹² u. o.

¹³ Palotás, i. m. 274–275. ill. 284–285.

Helyszíni emlékek Vavro Šrobár volt teljhatalmú szlovák minisztertől¹⁴

A szlovák politikai rendszerváltás értékelése nemcsak a Néppárt számára volt fontos, hanem a centrista politikusok¹⁵ számára is. Vavro Šrobár, aki jelen volt Csehszlovákia kikiáltásánál Prágában 1918. október 28-án, 1928-ban jelentette meg emlékiratainak első kötetét, amelyben a csehszlovák hatalomváltás eseményeit dolgozta fel. Šrobár a csehszlovákizmus híve, a korszak egyik legismertebb szlovák politikusa volt.

Bár Šrobár – Tukához hasonlóan – szintén Csehszlovákia létrejöttének tizedik évfordulóján jelentette meg könyvét, a politikus narratívájában egészen máshogy jelennek meg az 1918-as események. Eltérő megítélése már a címben észrevehető (A felszabadított Szlovákia. Emlékek az 1918–20 közötti évekből), ahol nem egy kiragadott esemény kap központi szerepet, hanem egy hosszabb időszak. Šrobárnál a Köztársaság megalakítása, ill. a szlovákok csatlakozása nem köthető egy egyszeri alkalomhoz, hanem folyamatként jelenik meg. Emellett a szlovák részek felszabadítása elsősorban Prágának köszönhető, nem pedig a Szlovák Nemzeti Tanács vagy bármely más szlovák érdekképviselői szerv hazai tevékenységének.

Természetesen már a megjelenési formája miatt sem lehet összehasonlítani Šrobár közel 500 oldalas könyvét Tuka rövid cikkével. Ugyanakkor Šrobár műve nemcsak terjedelme miatt tekinthető jóval szélesebb merítésűnek. A könyv nemcsak 1918 eseményeit meséli el kimerítően, de bemutatja a csehszlovák sorsközösség fontosabb múltbéli mérföldköveit is. Šrobár számára gyakorlatilag a Nagymorva Birodalom¹⁶ jelentette az első csehszlovák államot, megítélése szerint az azt követő ezer évben is számos kapcsolat létezett a két nép között.¹⁷ Bár – Tukához hasonlóan – Šrobárnál is megjelenik a nemzetek önrendelkezésére való hivatkozás,¹⁸ számára a túlzott „magyarizáció”, a „magyar imperializmus”, ill. a demokratizálódás hiánya (általános választójog) hozta magával a Monarchia összeomlását, amely szükségessé tette az önálló állam létrehozását. Kimerítően foglalkozik a háborút megelőző magyar belpolitikai fejleményekkel, amelyek során szerinte rendre azok az irányzatok győztek,

---

¹⁴ Šrobár, Vavro: *Osvobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918–1920*. Čin, Praha, 1928. (A felszabadított Szlovákia. Emlékek az 1918–20 közötti évekből)

¹⁵ Azok a személyek és pártok tartoztak ide, akik Szlovákia különállását nem tekintették elérendő célnak vagy egyenesen károsnak ítélték meg azt. A centrista politikusok jellemzően valamely cseh párt szlovák tagozatának tagjaként politizáltak, ahogyan Šrobár és Milan Hodža is. Mindketten a cseh Agrárpárt – a korszak legerősebb formációja – tagjai voltak.

¹⁶ A Csehszlovák Nemzeti Tanács tagjai is felhasználták a Nagymorva Birodalmat, mint történelmi előképet.

¹⁷ Šrobár, i. m. 8.

¹⁸ Šrobár, i. m. 15.

amelyek a magyar imperializmust képviselték (Kossuth Széchenyi ellenében, ill. Tisza Kálmán politikája). Kritikái megfogalmazásában szinte kizárólag Kristóffy József 1927-ben megjelent *Magyarország kálváriája* című könyvére támaszkodik, művének első része ez alapján mutatja be a háború előtti Magyarországot.¹⁹

Šrobár számára a Monarchia – elsősorban magyar – nemzetiségi elnyomása megakadályozta a belső ellenállás kibontakozását, ezért a cseh és a szlovák lakosság kisebb szerepet játszott a birodalom felbomlásztásában. Az ország megalakulása – bár elismeri a belső fejleményeket – elsősorban az emigráció tevékenységének köszönhető.²⁰

Témánk szempontjából ugyanakkor elsődleges fontosságú, hogy Šrobár hogyan látta az 1918-as hazai eseményeket. A szerző számára a szlovák területek legfontosabb eseménye a május 1-jei liptószentmiklósi kiáltvány volt. Véleménye szerint ez volt az első egyértelmű szlovák kifejezése annak, hogy népe a csehekkel együtt akar tartani.²¹ Nem meglepő, hogy Šrobár kiemelkedő jelentőségűnek mutatja be a kiáltványt, hiszen maga is aláírta azt, miközben a mártoni deklaráció elfogadásakor október 30-án nem volt jelen. Ehelyett Ferdiš Juriga október 19-ei parlamenti felszólalását idézi fel könyvében, amelyben a politikus bejelentette a szlovákok elszakadását Magyarországtól.²²

Šrobárnak az egyes nyilatkozatok és deklarációk csak Csehszlovákia megalakulása elvi alapjainak lerakása miatt fontosak. Gondolatainak lényegi részét – ahogyan azt könyvének címe is kifejezi – az ország létrejöttének gyakorlati megvalósítása jelenti. Šrobár számára ebben az időben egyesülnek a külföldi és csehországi, valamint a szlovák belpolitikai események, amelyeket lényegében saját maga köt össze.

Véleménye szerint, annak ellenére, hogy a szlovákok távolodni akartak Budapesttől, a politikai vezetőknek nem volt tervük sem a Monarchia győzelme, sem a veresége esetére. Šrobár az október 28-ai prágai eseményeket követően visszatért Szlovákiába, hogy ott is kiharcolja a függetlenséget. Valójában ekkor kezdődik az ország létrehozásának gyakorlati véghezvitele: Šrobár ideiglenes kormányt alakít Szlovákiában, majd teljhatalmú miniszterként felel az országrészért, miközben északnyugat felől cseh katonák érkeztek Magyarország területére.²³ Célja, hogy a cseh katonákkal felszabadítsa Szlovákiát, magyar politikusokkal egyáltalán nem kíván tárgyalni.²⁴ A szerző részletesen bemutatja, hogy november második felében

---

¹⁹ Šrobár, i. m. 19–96.

²⁰ Šrobár, i. m. 97. A szerző számára a nemzetiségi elnyomás megakadályozta ugyan a hazai politikai mozgalmak kialakulását, összességében mégis erősítette az önálló állam megalakításának igényét.

²¹ Šrobár, i. m. 109.

²² Šrobár, i. m. 110.

²³ Šrobár, i. m. 185–215.

²⁴ Ez a későbbiekben majd Hodža tevékenysége miatt lesz fontos.

milyen területeket foglaltak el, ill. milyen helyi mozgalmak támogatták, amikor Šrobár a szlovák ügyekért felelős teljhatalmú miniszter volt.²⁵

Šrobár élesen kikel azokkal a szlovákokkal szemben, akik Magyarországot támogatták vagy egy mérsékeltebb hozzáállást tanúsítottak az országgal szemben. A szerző kritikáját Milan Hodža sem kerülhette el. A könyv szerint a későbbi miniszterelnök mindvégig kitartott a Monarchia mellett, a csehszlovák alternatívát nem meggyőződésből támogatta.²⁶ A lipótszentmiklósi kiáltványról szóló részben is kiemeli, hogy Hodža nem volt jelen annak aláírásakor. A későbbi miniszterelnök legnagyobb hibája az volt, hogy a magyarokkal tárgyalásokat folytatott november végén és december elején, miután a magyar katonaság visszaverte a cseh támadásokat az ország északnyugati területein.

Šrobár művének további részében bemutatja az ország létrehozásában szerepet játszó legfontosabb tetteit²⁷, amelyek ugyanakkor csupán 1918-ra vonatkoznak. A későbbi időszakra (1919–1920) vonatkozó írásokat a második kötetben kívánta bemutatni, amit azonban csak 2005-ben (!) adtak ki.²⁸

Šrobár – Tukával ellentétben – valóban meghatározó szerepet játszott az ország létrehozásában, így művében ki tudta használni, hogy többször is az események közép-pontjában volt. Narratívájában a (cseh)szlovák politikai rendszerváltás elkerülhetetlen volt, de létrehozása hosszú időt vett igénybe, több jelentősebb állomással. A szerzőnek nem volt célja egy pártpolitikai program megfogalmazása, inkább saját történelemszemléletét és politikai beállítottságát kívánta bemutatni. Šrobár érezhetően nem értett egyet a húszas évek végének politikai folyamataival; könyve alapján ekkoriban olyan emberek kerültek előtérbe, akiket ő maga negatívan ítélt meg.

---

²⁵ Šrobár, i. m. 227–260.

²⁶ Šrobár, i. m. 96. ill. 299–328.

²⁷ Šrobár, i. m. 329–467.

²⁸ Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918-1920. Druhý zväzok pamätí Vavra Šrobára zachytáva jeho politickú činnosť v rozpätí rokov 1918 až 1920. AEP-Academic Electronic Press, 2005.

Milan Hodža válasza: a politikus, aki mindent megtett hazája függetlenségéért²⁹

A volt teljhatalmú miniszter a legélesebben Milan Hodža 1918-as tevékenységét kritizálta, ami nem is maradt megválaszolatlanul. A *Slovenský Denník*³⁰ szerkesztősége 1929-ben jelentette meg dokumentumgyűjteményét, amelyben összegyűjtötték Hodža korábbi cikkeit, tanulmányait, ill. előadásait (jellemzően 1928-ból). A későbbi miniszterelnök írásai – Šrobárhoz hasonlóan – számos eredeti dokumentumot (levelek, táviratok) is tartalmaztak. A könyvet kiadó szerkesztőség szerint a dokumentumgyűjtemény megjelentetésének legfőbb indokai a Hodžát ért folyamatos támadások voltak. Hodža összegyűjtött műveiben ezekre válaszolt, amelynek köszönhetően képet kaphatunk saját elképzeléseiről is az 1918-as politikai átalakulást illetően.

A könyv alcíme, „Dr. Milan Hodža tárgyalásairól szóló dokumentumgyűjtemény, amelyeket a csehszlovák kormány megbízottjaként folytatott a Károlyi-kormánnyal 1918 novemberében és decemberében, annak érdekében, hogy a magyar katonaság elhagyja Szlovákia területét”. Tulajdonképpen már az alcímből is „kihallatszik”, hogy Hodža könyve a Šrobár által felvetett vádakra válaszol. A volt teljhatalmú miniszter nevét a bevezetőben még nem említve kiemeli az őt ért támadáskat. Később az egyes dokumentumokban már kifejezetten Šrobárt megnevezve válaszol a „vádakra”.

A könyv bevezetője a kiadás megindoklása mellett kifejti, hogy Hodža 1918. novemberi és decemberi budapesti tárgyalásai milyen jelentősek voltak, hiszen éppen ezeknek köszönhetően valósulhatott meg Csehszlovákia megalakulása a szlovák területeken. A dokumentumgyűjtemény érvelése szerint bár több 1918-as esemény is megalapozta Szlovákia létrejöttét (májusi deklaráció, Ferdiš Juriga parlamenti felszólalása, mártoni deklaráció), a gyakorlati hatalomváltás helyzete egészen más volt a cseh és morva területeken, mint Magyarországon.³¹ Szerinte a Šrobárékkal megalakult szlovák kormány csak a szlovák területek nyugati sávját birtokolta, tovább nem tudott haladni a magyar katonai és közigazgatási jelenlét miatt.³²

---

²⁹ Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918. Dokumentárny výklad o jednaniach Milana Hodžu ako čs. splnomocnenca s Károlyiho maďarskou vládou v listopade a prosinci 1918 o ústup maďarských vojsk zo Slovenska. Bratislava, Nákladom Redakcie Slovenského Denníka, 1929. [Szlovák elválás a magyaroktól 1918-ban. Dr. Milan Hodža tárgyalásairól szóló dokumentumgyűjtemény, amelyeket a csehszlovák kormány megbízottjaként folytatott a Károlyi-kormánnyal 1918 novemberében és decemberében, annak érdekében, hogy a magyar katonaság elhagyja Szlovákia területét.]

³⁰ A *Slovenský Denník* az Agrárpart szlovákiai lapja volt, amelyet 1918–1938 között adtak ki Rózsahegyén, majd Pozsonyban.

³¹ Hodža, i. m. 13.

³² Hodža, i. m. 14–15.

Az ország megalakulása szempontjából Hodža számára a kulcsdátum 1918. december 6. Ekkor sikerült megegyeznie a magyar honvédelmi miniszterrel³³ a demarkációs vonal kijelöléséről, amivel meg tudta akadályozni, hogy magyar közigazgatási felügyelet alatt népszavazást tarthassanak a szlovákok lakta területek hovatartozásáról. Mindezt úgy, hogy megfelelő méretű haderő nem állt rendelkezésre, mert az itáliai csehszlovák légió hazaérkezésére még várni kellett, miközben a csehországi alakulatok önmagukban kevesek voltak a terület elfoglalásához.³⁴ Hodža szerint később a megegyezés érvényességét magyar és csehszlovák oldalról is kétségbe vonták, mégis ez a megegyezés játszott meghatározó szerepet a szlovák területek elszakadásában.³⁵ A könyv további részei is leginkább ezt a témát járják körül. Ez döntő kérdésnek számított Hodža számára, hiszen a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásait többen is ellenezték (Beneš is), amiért Prága november végén dezavualta is őt, azaz intézkedéseit és tárgyalásait érvénytelenítette. Ennek köszönhető, hogy Hodža dokumentumgyűjteményének nagy részében a tárgyalások jogalapját és szükségszerűségét emeli ki.

Éppen ezért művének első nagy egysége Hodža 1918-as budapesti tárgyalásait mutatja be részletesen, pontosan kifejtve a megelőző politikai-katonai szituációt. Először a szlovák helyzetet vázolja fel,³⁶ amely „máshogy látszik Párizsból, Prágából és Budapestről is”. Hodža ismerteti Beneš álláspontját is, aki szerint nem szabad Károlyiékkel tárgyalni, mert az csak erősíti a kormány nemzetközi elfogadottságát, holott a belgrádi konvenció nem rendelkezett az északi területekről. A későbbi külügyminiszter és államfő álláspontját Karel Kramář csehszlovák miniszterelnök véleményének bemutatásán keresztül próbálja tompítani, akinek szemszögéből kézzelfoghatóbb volt a probléma, hogy a magyar katonaság visszaverte a kisebb cseh támadásokat a nyugati területekről (november 15.).³⁷

Hodža legfőbb érve a tárgyalások megkezdésére tehát a magyar katonaság jelenléte és létszámfölénye, valamint a Károlyi-kormány terve volt, miszerint a magyar adminisztráció fennhatósága alatt kívántak népszavazást tartani a területen.³⁸ Hodža fontosnak tartja kiemelni, hogy a magyar oldal felé csakis úgy tudta elképzelni a tárgyalásokat, ha azoknak Magyarország integritása nem lesz alapja. Saját dezavualását azzal magyarázta, hogy a sajtó félrevezette a prágai kormányt, ami így rossz

---

³³ Bartha Albert (1877–1960), aki 1918. november 9. és december 12. között volt Magyarország hadügyminisztere.

³⁴ Hodža, i. m. 15.

³⁵ Hodža, i. m. 16.

³⁶ Hodža, i. m. 21–24.

³⁷ Hodža, i. m. 22–23. Éppen ezekről a csehszlovák támadásokról írt Šrobár.

³⁸ Hodža, i. m. 35.

következtetéseket vont le a budapesti képviselő tevékenységéből. Végül Hodža december 1-jén kapta meg a táviratot, amelyben megfosztották őt a további tárgyalások lehetőségétől³⁹, további tárgyalásait nem hivatalosan folytatta tovább.⁴⁰ A szerző ekkor még tovább részletezi budapesti tartózkodásának dilemmáit. Bár az Antant már korábban (1918 nyarán) elismerte szövetséges hadseregnek a csehszlovák hadsereget, ugyanakkor továbbra sem jelöltek ki határokat, amelyet elfoglalhattak volna.⁴¹ Mivel Párizsból nem jött utasítás a demarkációs vonal kijelölésére, Hodža úgy érezte, nem várhat tovább. Véleménye szerint legalább egy ideiglenes vonalat muszáj volt meghatározni. Értékelése szerint a december 6-án véglegesített demarkációs vonal sikeres volt, hiszen szinte a jövőbeli Szlovákia egész területéről kivonatta a magyar katonaságot.⁴²

Ennek ellenére Hodža kiemeli, hogy a demarkációs vonal nem lehetett az új határok alapja. Összességében a későbbi miniszterelnök nem tagadja, hogy tárgyalat volna a magyar kormánnyal, amit Šrobár minden körülmények között elvetett. Éppen ellenkezőleg, Hodža véleménye szerint ezeknek a tárgyalásoknak köszönhetően hagyták el a magyar katonák az északi területeket akkor, amikor a belgrádi konvenció nem terjedt ki a szlovákok által lakott vármegyékre.

Összegzés – az értékelések jellege a politikai rendszerváltás 10. évfordulóján

Az 1918-as szlovák hatalomváltás tizedik évfordulóján több reflexió is megjelent szlovák politikusok tollából. Ezek a művek a politikusok vagy pártjaik céljait szolgálták, a saját politikájuk alátámasztására születtek. Ennek köszönhetően, bár teljes narratívák képződtek, ezek szelektív módon gyűjtötték össze és értelmezték a tíz évvel azelőtti eseményeket. Bár mind a három ismertett mű valódi eseményekre és dokumentumokra támaszkodik, interpretációjuk igencsak szubjektív és egyoldalú. Egységes szemlélet még az egy politikai oldalhoz köthető politikusok (Šrobár, Hodža) között sem alakult ki.

Bár Tuka cikke is a tíz évvel azelőtti eseményeket mutatja be, valójában művében a jövőre vonatkozó politikai lépéseket mutatja be. Ezzel szemben Šrobár felvázolja a csehszlovák államiság történelmi gyökereit, ismerteti Magyarország dualizmus-kori nemzetiségi politikáját, majd részletesen bemutatja az 1918-as eseményeket. Ezek között szinte kizárólag csak azoknak az eseményeknek tulajdonít fontosságot,

---

³⁹ Hodža, i. m. 52.

⁴⁰ Hodža, i. m. 56–57.

⁴¹ Hodža, i. m. 57.

⁴² Hodža, i. m. 64.

amelyekben saját maga is részt vett vagy politikájához közel állónak gondolt. Bár terjedelemben a Hodžáról szóló könyv Šrobáréhoz áll közelebb, témájában a legszűkebb keresztmetszetet adja az 1918-as eseményekről. Ilyen szempontból a mártoni deklaráció sem kap központi szerepet, holott éppen Hodža volt az, aki a prágai események hírét elvitte Turócszentmártonba.

A két centrista politikus könyvében jól látszik, hogy műveik politikai életpályájuk egy kifejezett szakaszához kötődnek. Šrobár számára a húszas évek egyértelműen politikai jelentőségének csökkenését hozták, így könyvével korábbi teljesítményét próbálja előtérbe állítani, amin egy bizonyos mértékű sértettség is érezhető. Hodža éppen a Šrobár által felvetett vádakra válaszol dokumentumgyűjteményében, amelyben magyarázatot próbál nyújtani 1918. novemberi és decemberi budapesti tárgyalásaihoz.

A több politikai oldalról is bemutatott rendszerváltás az 1918-as események fontosságát támasztotta alá, ugyanakkor nem alakult ki egységes narratíva a hatalomváltást illetően. Míg Tuka az 1918-as turócszentmártoni deklarációt és a Szlovák Nemzeti Tanács döntését állította a középpontba, addig Šrobár a külföldi csehszlovák ellenállást, Prága katonai segítségét és a magyar elnyomást hangsúlyozta, miközben Hodža a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásokat és a sikeres gyakorlati lépéseket emelte ki. Utóbbi két szerző esetében elsődleges fontosságú saját politikai tevékenységük, hiszen mindkettőjüknél az az esemény kap központi szerepet, amelyben maguk is részt vettek.